

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชุมชน นั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในการเปลี่ยนแปลงให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

โดยการพัฒนาชุมชนจะเป็นกระบวนการสร้างและธำรงสภาวะของความเป็นชุมชน รวมทั้งสร้างความสุขระดับต่าง ๆ ให้แก่ปัจเจกชน มีคุณค่าพื้นฐานสำคัญอยู่ที่การเชื่อมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีเกียรติ มีสิทธิ สามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนเองไปในทิศทางที่ตนปรารถนา มนุษย์ทุกคนมีพลังความสามารถมีศักยภาพในเรื่องความคิดริเริ่มความเป็นผู้นำ มีแนวความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ ถ้ามีการจัดการให้เขาได้มีโอกาสแสดงศักยภาพและความสามารถออกมาอย่างอิสระแล้ว เชื่อว่าเขาสามารถจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรม และพัฒนาขีดความสามารถของตน ให้มีความรับผิดชอบสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมสูงขึ้นได้ (สายันต์ ไพรัชญาจิตร, 2550, น. 191)

ความเป็นชุมชนอาจหมายถึง “การที่คนจำนวนหนึ่งหรือเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน” (ประเวศ วะสี, 2546, น. 25) ซึ่งวิธีการในการพัฒนาชุมชนที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นที่จะต้องนำไปใช้ คือ กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการกลุ่ม ที่จะเกิดขึ้นจากคนในชุมชนได้รวมพลัง ในอันที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งตนเองให้มากที่สุด

การพัฒนาโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนา ที่จะทำให้งานคิดเรื่องการมีส่วนร่วมปรากฏเป็นจริงขึ้นมาได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของปัญหาจะต้องมีการรวมพลังของคนในชุมชน ในอันที่จะร่วมมือกันแก้ไขหรือสนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของมวลสมาชิกในชุมชนที่มีอยู่ โดยยึดหลักการพึ่งตนเองของชุมชนให้มากที่สุด

กลุ่มถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน เพราะพลังสำคัญในการสร้างอำนาจต่อรองให้เกิดแก่มวลสมาชิกได้ ยิ่งไปกว่านั้นกลุ่มเป็นเครื่องมือสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาคน การทำงานเป็นกลุ่มเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกที่เข้ามาทำงานกับกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และดำเนินงานตามกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาของคนในชุมชน ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้พัฒนาศักยภาพของตน และได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (วิสมัยญา ทูโยงศ์, 2544, น. 1)

ในการที่กลุ่มจะสามารถพึ่งตนเองได้นั้น อาจเกิดจากเงื่อนไขปัจจัยหลายประการด้วยกัน ได้แก่ จิตสำนึกร่วมกันเพื่อแก้ปัญหา เกิดความเชื่อในการรวมตัวเพื่อประโยชน์ร่วมกัน อาศัยพื้นฐานทางวัฒนธรรม ศาสนา และประเพณีอันเดียวกัน ตลอดจนการอาศัยแกนกลางของกลุ่มหรือชุมชนคือผู้นำ ที่มีคุณสมบัติเป็นที่ยอมรับนับถือในชุมชน ที่จะทำให้องค์กรมีอำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินงานได้อย่างอิสระตามความต้องการของชุมชน (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2545, น. 35)

กลุ่มออมทรัพย์เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่คนในชุมชนได้เข้ามารวมตัวกันเพื่อสะสมทรัพย์ (เงิน) คนละเล็กละน้อย จนเกิดเป็นจำนวนก้อนหนึ่ง โดยตั้งสัจจะว่าจะมาทำการสะสมทรัพย์กันทุกเดือนตามวันเวลาที่ได้กำหนดไว้แล้วสมาชิกที่เดือดร้อนหรือต้องการใช้เงินกำหนดการกู้ยืมไปใช้ได้ ภายใต้สัจจะที่ได้ให้ไว้กับกลุ่มว่า จะมาผ่อนชำระคืนตามกำหนดพร้อมทั้งค่าบำรุง ที่ได้ตั้งไว้กับทางกลุ่มและกำไรที่ได้จากค่าบำรุง จากการกู้ยืมของสมาชิกจะทำมาจัดสรรในรูปเงินปันผลคืนให้แก่สมาชิก และตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการของชาวบ้าน เพื่อดูแลสมาชิกเมื่อยามเจ็บป่วย เมื่อเสียชีวิต เมื่อชราภาพ ให้ทุนการศึกษา ตลอดจนเมื่อแผ่ไปยังผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ จังหวัดจันทบุรี เป็นอีกจังหวัดที่มีกลุ่มออมทรัพย์เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งการก่อตั้งนั้นเกิดจาก

คณะสงฆ์นักพัฒนา ในจังหวัดจันทบุรี เป็นแกนนำ มีพระอธิการมนัส ขนุติธมฺโม เป็นประธานผู้ก่อตั้ง เผยแผ่หลักธรรมผนวกกับแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านกระบวนการทำงานกลุ่มออมทรัพย์ และเป็นแนวทางเดียวกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดสงขลา ซึ่งตั้งโดยครูชบ ยอดแก้ว และกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จังหวัดตราด ตั้งโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ปัจจุบันกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จันทบุรี มีจำนวน 121 กลุ่ม จำนวนสมาชิก 40,500 คน ครอบคลุมทั้ง 10 อำเภอของจังหวัดจันทบุรี มีเงินหมุนเวียน 400 ล้านบาท มีกองทุนสวัสดิการ 150 ล้านบาท (สงกรานต์ สืบศิริพูนชัย, 2548, น. 36)

เมื่อเกิดวิกฤตหนี้สินมากขึ้นท่านพระอาจารย์นิเวศน์ อโกธโร ได้ให้หลักคิดแก่คนในชุมชนได้หวนคิดถึงปัญหาความทุกข์ยากจากความยากจน หนี้สิน การทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัวและชุมชนที่ผ่านมาอย่างวิตก และได้เชื่อมโยงไปถึงวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศชาติ ซึ่งก็หาได้รอดพ้นจากสังกรรมดังกล่าวไม่ แต่ปัจจุบันนี้ครอบครัว ชุมชนตัวเอง และชุมชนของเพื่อนบ้านได้ยืนหยัดขึ้นมาอย่างเข้มแข็งด้วยพลังของคนในชุมชนเอง จุดสนใจเริ่มต้นของแนวคิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์โดยพระอธิการมนัส ขนฺติธมฺโม แห่งวัดโพธิ์ทอง จังหวัดจันทบุรี ได้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดจันทบุรีนั้น และถ่ายทอดความรู้ไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพราะเล็งเห็นว่าความยากจนเป็นบ่อเกิดของปัญหานานาชนิด หากชาวบ้านยังยากจนอยู่จะเทศน์ให้คนดีเพียงใดก็ไม่สำเร็จ ท่านจึงแปรคำเทศนาจากนามธรรมสู่รูปธรรม โดยให้คนในชุมชนระดมเงินออมคนละ 20 ถึง 100 บาทต่อเดือน เพื่อนำมาปล่อยกู้ช่วยเหลือกันเองในกลุ่มอย่างมีวินัย เพราะที่ผ่านมาสถาบันการเงินล้วนแต่ดึงเงินออมจากชาวบ้านจากชนบท เพื่อนำไปจ่ายกู้ให้คนเมืองและภาคธุรกิจทำกำไรเฉพาะตน โดยที่คนยากจนในภาคชนบทมิได้มีส่วนร่วมในกำไรนั้น ๆ มิหนำซ้ำการจะเข้าถึงเพื่อไปใช้ประโยชน์จากเงินของตนเองในสถาบันเหล่านี้กลับเป็นไปได้ยาก ยิ่งใช้ยิ่งจน ยิ่งกู้ยิ่งล้มละลาย จึงได้นำมาพัฒนารูปแบบต่าง ๆ ต่างจากที่แม่บท คือพระอธิการมนัส ขนฺติธมฺโม มาอยู่ที่ชุมชนวัดโขมง เมื่อปี วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2539

หนึ่งปีหลังจากการตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง ชุมชนวัดโขมงเองก็เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ ภายใต้ชื่อ “กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง” เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ในนั้น ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ก็มีการประกอบอาชีพเสริม ในปี พ.ศ.2526 มีการสร้างเขื่อนคลองวังโตนด และมีปัญหาที่ตามมาคือวงจรชีวิตของสัตว์น้ำ ต่าง ๆ เช่น เกิดน้ำกร่อยทำให้ไม่สามารถวางไข่ได้ เนื่องจากน้ำทะเลไม่มีการหมุนเวียน ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก อย่างเช่น การขาดรายได้ทางการประมง รวมถึงพืชผักต่าง ๆ หลายครอบครัวประสบกับปัญหาการขาดทุน จนต้องไปกู้เงินนอกระบบ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตใหม่ โดยการออกจากบ้านเพื่อหางานทำ เพื่อนำเงินส่งคืนให้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และธนาคารออมสิน (ธอส.) จนบางครั้งหาเงินไม่ทันจนเกิดเป็นหนี้สินที่สะสม จะต้องขายที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่ทำมาหากินและเป็นแหล่งสร้างรายได้ไป ก่อให้เกิดวงจรหนี้สินของคนในชุมชน

ในปี พ.ศ.2540 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และธนาคารออมสิน (ธอส.) ลงพื้นที่ชุมชนวัดโขมงให้กู้เงินลงทุนเพื่อไปประกอบอาชีพ ด้านการเกษตร และการทำประมง ทำให้ชาวบ้านเริ่มมองเห็นช่องทางในการลงทุน โดยไม่คิดถึงผลที่จะตามมา

คือ ไม่มีความเชี่ยวชาญในการทำการเกษตรกรรมในด้านต่าง ๆ และการทำประมง ต้องประสบกับปัญหาขาดทุนอย่างรุนแรง จนต้องไปกู้เงินนอกระบบเพื่อนำเงินส่งคืนให้กับ ธกส. และ ธอส. จนบางครั้งหาเงินไม่ทันจนเกิดหนี้สินที่สะสมขึ้นมาหลายเท่า หลายรายต้องขายที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่ทำมาหากิน และเป็นทรัพย์สินที่มีอยู่ ก่อให้เกิดวงจรมีหนี้สินของคนในชุมชนมากกว่าเดิม

ซึ่งในขณะนั้นชุมชนวัดโขมง มีกลุ่มออมทรัพย์อยู่แล้ว ชื่อว่า “กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง” มีการออมทรัพย์กันภายในชุมชนแล้วจ่ายกู้ในชุมชน มีอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่า ธกส. และธนาคารออมสิน สามารถชำระเงินกู้ได้ในระยะยาว ชาวบ้านเห็นคุณค่าและประโยชน์จากการออมทรัพย์กลุ่มมากยิ่งขึ้น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น มีการรวมเงินมากขึ้นทุกวัน การออมเงินแล้วจ่ายกู้ภายในกลุ่มสัจจะฯ สามารถสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยไม่ต้องผ่านสถาบันการเงินภายนอกกลุ่มอีกต่อไป

ปัจจุบันกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง จัดการบริหารออมเงินจ่ายกู้ในการแก้ปัญหาหนี้สินได้ด้วยตนเอง โดยมีผู้นำมีส่วนสำคัญเป็นแกนนำในการจัดการบริหารให้สมาชิกเกิดความมั่นใจ สร้างความรักความสามัคคีกลับคืนสู่ชุมชนได้อีกครั้งหนึ่ง ทำให้ระบบชุมชนแห่งนี้มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ รวมถึงครอบคลุมถึงการพัฒนาด้านวัตถุ

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง มีผู้นำชุมชนที่เสียสละเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา โดยการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง มีการออมเงินมากพอที่จะจ่ายกู้ให้แก่สมาชิก โดยไม่จำเป็นต้องกู้เงินจากสถาบันการเงินภายนอกอีกนั้น สามารถช่วยแบ่งเบาภาระให้แก่กลุ่มสมาชิกไปประกอบอาชีพด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ดูได้จากจำนวนสมาชิกและเงินออมที่เพิ่มขึ้นทุกวัน เป็นตัวชี้วัดความรอดตัวและมีความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นอย่างดี ที่สามารถรวมกลุ่มและพัฒนากลุ่มได้อย่างน่าภาคภูมิใจ เป็นตัวอย่างและเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง เป็นกลุ่มที่เกิดตั้งอยู่วัดโขมง ตำบลโขมง อำเภอท่าใหม่ ซึ่งวัดโขมงเป็นวัดเก่าแก่ มีอายุประมาณ 240 ปี นับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อครั้งยังเป็นพระยาวชิรปราการ ได้นำกำลังพลประมาณ 500 คน ฝ่าพม่าล้อมพม่าออกมาทางทิศตะวันออก มุ่งหน้าสู่เมืองจันทบุรี เพื่อสะสมเสบียงอาหารและรีพล เพื่อกลับไปกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2310 ได้เคลื่อนทัพผ่านและตั้งด่าน ที่ตำบลโขมง

“โขมง” เป็นชื่อต้นไม้ตระกูล ต้นแซม และต้นอ้อ ตำบลโขมงตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำวังโตนด ซึ่งไหลออกสู่ทะเลอ่าวไทย เมื่อครั้งมีการคมนาคมโดยทางเรือ ทำให้มีฐานะเป็นอำเภอ

ขอบเขตในการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง ตำบลโขมง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี (จำนวน 22 คน ประกอบด้วยพระสงฆ์ 2 รูป และฆราวาส 20 คน)

2. ขอบเขตด้านแนวคิดทฤษฎี

- 2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทผู้นำ
- 2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน
- 2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.1 บทบาทผู้นำในการส่งเสริมงานสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง ในสี่ขั้นตอนคือ

- 3.1.1 ให้คำแนะนำ/เตรียมการ
- 3.1.2 การก่อตั้งกลุ่ม/องค์กร
- 3.1.3 การบริหารจัดการ
- 3.1.4 การส่งเสริมและพัฒนางานสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์
- 3.2 พัฒนาการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ได้ทราบถึงแนวทางการเสริมสร้างบทบาทของผู้นำ ในการดำเนินงานสวัสดิการชุมชน

2. สามารถทราบถึงวิธีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ทั้งวิธีการแก้ไข ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมระหว่างบทบาทผู้นำกับสภาพสังคม ปัจจุบัน

3. สามารถนำข้อมูล เสนอแนะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาชุมชน ตลอดจน การส่งเสริมบทบาทของผู้นำ ในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชนของกลุ่ม สัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง ได้อย่างเหมาะสมในโอกาสต่อไป

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

บทบาทผู้นำชุมชน หมายถึง บทบาทของผู้นำชุมชนในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ วัดโขมง

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ หมายถึง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง ตำบลโขมง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

พระสงฆ์ หมายถึง พระครูพิพัฒนพัฒนาทร เจ้าอาวาสวัดโขมง และ พระอาจารย์ นิเวศน์ อโกธโน รองเจ้าอาวาสวัดโขมง

ผู้นำชุมชน หมายถึง พระสงฆ์ คณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง

ชุมชน หมายถึง ชุมชนวัดโขมง ประกอบด้วยหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ตำบลโขมง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

การมีส่วนร่วม คือ เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง

การจัดสวัสดิการชุมชน ในที่นี้คือ การจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ วัดโขมง ซึ่งครอบคลุม การเกิด ค่ารักษาพยาบาล การเสียชีวิต ทุนการศึกษา การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ฯลฯ